Тамара СЕНІНА,

директор музею

Кожен новий дотик до постаті Юліуша Словацького (1809-1849) для нас, науковців музею Поета, особливий. Експедиції шляхами його подорожей по Волині, Поділлі, в інших регіонах України – додають нових штрихів до його біографії. {joomplucat:339 limit=18|columns=5}Поет-романтик не перестає дивувати своїм зацікавленням минувшиною краю, де народився, проникненням в історичні глибини польського та українського народів, написанням сюжетів як на ліричні теми, так і на історичні. Зокрема – і на теми людських міжусобиць, що вели до нестерпних образ та до кровної помсти…

Один із таких творів, написаний Юліушем Словацьким у двадцятирічному віці, хочеться перечитувати вкотре. Це – польська національна повість (поема) «Ян Білецький» (1830), заснована на реальному історичному переказі. Вона – про трагічну подію, що розігралася на теренах Тернопільщини, в Бережанах, у колишньому маєтку Яна Білецького, згодом – у замку Сенявських, де, можливо, і побував поет…

І, все ж, для початку – про її зміст. Факти, викладені в повісті, охоплюють період татарських нападів на Волинь і Поділля в XVI столітті, що, здійснювались майже кожного року, і залишали за собою зруйновані села, забирали з собою невільників. Тоді до татарського полону дитиною був захоплений і шляхтич
Ян Білецький. Пройшло чимало років, коли він знову повернувся в рідний край. Став перекладачем при дворі польського короля
Стефана Баторія
. З
а добру службу отримав від нього в дарунок маєток
у селі Гиновичі,
неподалік Бережан. Та за сповідування Білецьким ісламу, місцеві пани
відібрали в нього маєток. Винуватцем став представник роду магнатів Сенявський. З
відчаю,
розорений і розгніваний

Білецький, скориставшись татарським нападом на Галичину, натравив на нього татар. І, хоч згодом, у серці приниженого Яна відізвалась любов до вітчизни і він добився від хана послаблення злодіянь орди та звільнення полонених, –
за зраду краю і своєї віри,
він отримав найжорстокіше покарання, що йшло від
ксьондза-примаса» (глави римсько-католицької церкви в Польщі). Ним стала анафема – відлучення його від церкви, з оголошенням довічного прокляття, без права поховання на кладовищі… Здавалося б постать
Яна Білецького
мала б викликати гнів за криваву помсту Сенявському, та його після прочитання повісті, не відчуваємо. Сюжет поеми Словацького став протестом проти знущання над гідністю і свободою людини, яке проявляли магнати.
Тим самим поет вітав декларацію про релігійну свободу, яку на той час прийняла Польща. Поетична повість була
схвально прийнята достойним колом сучасників того часу і знайшла гідне місце не тільки в польській, а й у світовій літературі.

Поему Юліуш Словацький почав писати у дев’ятнадцятирічному віці в Кременціпісля закінчення Віленського університету,
з літа 1828
року до лютого 1829
року, і продовжив її тут же, в родинному місті, під час відпустки в червні-липні 1830 року, коли працював у Варшаві в урядовій комісії міністерства фінансів Польського королівства. Матеріали для сюжету черпав у бібліотеці Кременецького ліцею, в чому йому охоче сприяв бібліотекар Павло Ярковський, близький друг його родини. Про це свідчать листи Юліуша до матері, в яких він завжди передавав йому вітання. Вважав Ярковського і своїм найкращим другом, бо коли
в листопаді 1832 року видав у Парижі свої перші два томи поезій, в числі яких була і поетична повість «Ян Білецький», він у першу чергу відправив їх бібліотекарю як найпершому і найкращому літературному критику. Дану повість, разом з іншими творами, що пройшли цензуру у Варшаві, Юліуш мав намір видати у Варшаві. Не судилося. Плани перервали події
національно-визвольного
листопадового повстання
поляків
проти
Російської імперії
у 1830-1831 роках, в якому він, як поет, також брав активну участь.

Чи був Юліуш Словацький у Бережанському замку – достеменних фактів не маємо. Проте, усе можливо, бо для нього, юного, часу було вдосталь, щоб сюди приїхати, побачити в реальності замок, відчути життя героїв польської історії в його стінах і вже

потім, повернувшись до Кременця, почати писати з натхненням від пережиття побаченого… Судячи по детальному опису ним місцевості, по змалюванню самої цитаделі і її внутрішнього інтер'єру, хочеться відкинути всі вагання і повірити в ці припущення. Адже на той час оборонно-житловаспоруда, котра за часів Сенявських поєднувала в собі архітектурні стилі готики, ренесансу та бароко і протягом XVI-XIX століть зазнавала постійних руйнувань, зберегла ще й для нього достатньо фрагментів вишуканого мистецтва. На час переосмислення Словацьким подій трьохсотлітньої давності, Бережанський замок ще в досить доброму стані перебував у володінні Потоцьких…

Протікала та ж сама притока Дністра – Золота Липа, що омиваючи твердиню з усіх сторін, в різні століття служила їй захистом від ворогів… В селі Адамівка стояла та ж сама церква святого Миколая, на порозі якої (за переказами) після виголошення вироку помер Ян Білецький, а в ірна йому «діва» Анна, всупереч анафемі, забрала його звідти… На цвинтарі викопала його шаблею могилу, там і поховала. Зранку біля цієї могили знайшли і її неживою…

Звісно, що глибина думок Юліуша Словацького і мистецтво написання ним цієї поеми витікали насамперед зі стін «книгосховищ» Кременецького ліцею, котрі «під пилом та пожовклим папером давнини укривали незвідані багатства» історичних переказів… Але ж знову і знову напрошується думка: чи було цього достатньо для майстра пера і справжнього поета?

Напевно ходив він і біля церкви святого Миколая (яка донині стоїть в Адамівці), і любувався Золотою Липою – річкою, «настояною на липовому цвіті », що з давніх давен несе свої води поміж берегами в наш час. Задивлявся в її синь, намагаючись побачити там татарський віз із золотом, що, довіряючи легенді, віддавна лежить на її дні...

Одним словом, брав наснагу для «Яна Білецького» з першоджерела: від Бережанського замку – «Східного Вавеля», де мимоволі залишив і про себе незгасний спогад …

У статті використані фотографії:

1. 1.Фото с. Адамівки – Романа Захарія
2. 2.Фотографії Бережанського замку – із соціальних мереж
3. **3.З польського фільму про Яна Білецького «Перлина вільної совісті»**

Сценарій фільму заснований на поемі Юліуша Словацького "Ян Білецький". Його дія відбувається в 16 столітті, коли в Польщі було прийнято декларацію про релігійну свободу. Вісь сюжету - конфлікт між сім’ями Сенявських та Белецьких, джерелом якого є релігійні відмінності.

Â **Країна-виробник: Польща. Рік випуску - 1981 рік**

Режисер: Гжегож Крулікевич, Сценарій: Мірослав Королько,

Оператор: Кшиштоф Птак

У ролях: Мечислав Войт, Кшиштоф Люфт, Єжи Пражмовський, Кристина Козанецька, Ярослава Міхалевська

_____